

Издательство ИПО «МОДЕК», 2003. – 480 с. **5. Ильин Е. П.** Мотивация и мотивы : [учеб. пособ.] / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с. **6. Коваленко Е. Э.** Методика профессионального обучения: [учеб. для инженеров-педагогов, препод. спец. дисциплин системы проф.-тех. и выс. образ.]. / Е. Э. Коваленко. – Х. : Штрих, 2003. – 480 с. **7. Копець Л. В.** Психологія особистості : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – К. : ВД «Кисво-Могилянська академія», 2008. – 458 с. **8. Красногорова І. Б.** Формування мотивів учіння студентів у процесі викладання англійської мови : дис. ... канд. пед. наук / І. Б. Красногорова. – К., 1999. – 178 с. **9. Леонтьев А. А.** Педагогическое общение / А. А. Леонтьев. – М., 1979. – 48 с. **10. Маркова А. К.** Формирование мотивации учения: [книга для учит.] / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с. **11. Маркова А. К.** Формирование мотивации учения в школьном возрасте : [пособ. для учит.] / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1983. – 96 с. **12. Маслоу А. Г.** Мотивация и личность / А. Г. Маслоу. – СПб. : Евразия, 2001. – 478 с. **13. Никитина Г. В.** Формирование творческих умений в процессе профессионального обучения / Г. В. Никитина, В. Н. Романенко – СПб. : Издательство С.-Петербургского гос. ун-та, 1992. – 268 с. **14. Рубинштейн С. Л.** Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1976. – 424 с.

УДК 348.147

Ю. В. Рибалко,

асистент,

*Національний університет біоресурсів і
природокористування України*

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті представлено теоретичний аналіз сутності поняття «компетентнісний підхід» у науково-педагогічній літературі.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенція.

В статье представлен теоретический анализ сущности понятия «компетентностный подход» в научно-педагогической литературе.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, компетенция.

The paper presents theoretical analysis of the notion «competence approach (access)» in the scientific and educational literature.

Key words: competence approach (access), competence.

Входження України до світової спільноти модернізації міжнародного порядку в контексті визначених пріоритетів майбутнього вимагає від вищої освіти поетапного формування єдиного освітнього простору на компетентнісно-орієнтованій основі, що зумовлено переходом світової спільноти до інформаційного суспільства, де пріоритетним вважається не емпіричне накопичення студентами знань і предметних умінь і навичок, а й формування уміння вчитися, оволодіння навичками пошуку інформації, здатності до самонавчання впродовж життя, де ці новоутворення стають визначальною сферою професійної діяльності людини; упровадженням моделі особистісно зорієнтованого навчально-виховного процесу як оновленої парадигми освіти; особливою актуалізацією глобалізації усіх сфер життєдіяльності особистості і суспільства в умовах загальноцивілізаційних тенденцій сучасного світу; необхідністю опанувати мистецтвом швидких трансформаційних змін в освітніх системах як у локальному (регіональному, національному), так і глобальному просторі.

Вивченню проблеми компетентнісного підходу в системі освіти присвячено праці вітчизняних науковців А. Маркової, І. Зимньої, В. Байденка, А. Волкової, О. Волошиної, М. Головань, В. Громового, О. Демчук, І. Єфименко, О. Онопрієнко, В. Лугового, М. Степка.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз компетентнісного підходу в науково-педагогічній літературі. Для досягнення поставленої мети розв'язати завдання: визначити етапи становлення компетентнісного підходу та проаналізувати сутність поняття «компетентнісний підхід» у науково-педагогічній літературі.

Поняття «компетентність» та «компетенція» нині не достатньо досліджені й обгрунтовані в педагогічній літературі. Так, вислів «компетентнісна освіта» виник у Німеччині, США й Великобританії у 60-х роках минуло століття [6].

Названі поняття з'явилися під час запровадження й розвитку компетентнісного підходу, який започатковано у 70-х роках ХХ століття в Америці. Уперше термін «компетенція» був використаний у Масачусетському університеті в 1965 році Н. Хомським. Аналізуючи процеси засвоєння граматичної будови рідної мови, він дійшов висновку, що в основі мовної поведінки та комунікативної діяльності людини лежать знання, які мають емпіричний характер та часто не усвідомлюються носіями мови, але саме вони дають змогу людині

розуміти велику кількість речень і висловлювань. Ці знання та здатності науковець назвав «компетенцією» [15].

Аналізуючи роботи, присвячені проблемам компетенції, Н. Хомського, Р. Уайта, Дж. Равена, Н. Кузьміної, А. Маркової, В. Куніциної, Л. Берестової, В. Байденка, А. Хуторського, Н. Грішанової та інших науковців, можемо умовно виокремити три етапи становлення компетентнісного підходу в освіті.

Перший етап (1960–1970 рр.) характеризується введенням до наукового апарату категорії «компетенція», а також створенням передумов розмежування понять «компетенція» та «компетентність». З цього часу розпочинається дослідження різних видів мовної компетенції та запровадження поняття комунікативної компетентності.

На другому етапі (1970–1990 рр.) розпочалося широке використання понять «компетенція» та «компетентність» в теорії і практиці навчання професіоналізму в управлінні, менеджменті, керівництві. Дж. Равен подає розгорнене тлумачення компетентності і трактує її як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в окремій предметній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Бути компетентним – означає мати набір специфічних компетентностей різного рівня. Водночас Л. Петровська розглядає комунікативну компетентність та пропонує спеціальні форми тренінгів для формування властивості особистості [11].

Третій етап дослідження характеризує професійну компетентність як предмет усебічного розгляду в контексті психології праці і висвітлює її на високому рівні здійснення педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, у яких реалізується особистість викладача та досягаються гарні результати в навчності та вихованості студентів.

Дослідження основних засад компетентнісного підходу висвітлено в серії публікацій з освітньої політики, створеної завдяки співпраці Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України, Академії педагогічних наук та міжнародних організацій. Вагомий внесок у розроблення теорії компетентнісного підходу в освіті зроблено закордонними дослідниками. Міжнародна комісія Ради Європи, Організація економічного співробітництва та розвитку, експерти країн Європейського Союзу, ЮНЕСКО, Дитячого фонду ООН, Програми ро-

звітку ООН, Департаменту технічної освіти та професійної підготовки вказують на необхідність орієнтації навчальних програм на досягнення студентами певних компетентностей [18].

Вище згадані міжнародні організації, а також такі, як Рада Європи, Міжнародний департамент стандартів, чинники у сфері освіти, останніми десятиліттями вивчають проблеми, пов'язані з появою компетентнісно зорієнтованої освіти [10].

Аналізом впровадження компетентнісного підходу в освіту опікуються сучасні вітчизняні науковці та практики, а саме: О. Локшина, М. Бібик, Л. Ващенко, О. Савченко, С. Трубачева, О. Пометун. Так, на думку О. Пометун, для впровадження компетентнісного підходу в освіту потрібно здійснити трансформації змісту освіти, спрямовані на кінцевий результат освітнього процесу – набуття учнем компетентностей [12].

Компетентнісний підхід до формування змісту освіти досліджувала педагог О. Овчарук, приділяючи увагу зокрема загальноєвропейським підходам [10]. Основні елементи процесу впровадження в освіту європейських країн компетентнісного підходу (2000-2005 рр.) визначено О. Локшиною, якою розкрито європейську довідкову систему ключових компетентностей для навчання протягом життя, а саме: спілкування рідною мовою, спілкування іноземною мовою, цифрова компетентність тощо [7].

Упровадження компетенцій до нових освітніх стандартів вищої освіти, їх класифікація та концептуальний підхід розглядаються в роботах О. Волкова, В. Девисилова, С. Клепко, А. Самсоненко, С. Шаронової та інших. Питання методичного забезпечення й теоретичного обґрунтування запровадження компетентнісного підходу у вищу професійну освіту досліджували В. Байденко, Р. Баскаєв, Н. Безкоровайна, С. Вороншиков, І. Захарова, Е. Зеєр, І. Родигіна та інші. Ефективні методи реалізації компетентнісного підходу у своїх роботах висвітлюють Л. Бірюк, С. Биков, Ю. Зінковський, А. Коротун, О. Левченко, Л. Титаренко, Ф. Ялалов, С. Чернишова та інші. Діагностування компетентності та результатів навчання випускників здійснювали вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема М. Вачевський, Л. Елагіна, К. Кадетова, І. Патрушева, О. Петрова, Ю. Татур, Л. Хоружа, І. Чемерис.

В. Луговим проаналізовано сутність європейської концепції компетентнісного підходу, розробленої в межах Болонського процесу, та особливості її реалізація в Україні [8]. Стан розроблення принципів компетентнісного підходу у вищій освіті проаналізовано М. Степком, яким наведено перелік основних типів і конкретних формулювань компетентностей, проаналізовано можливі труднощі й особливості української системи вищої освіти [13]. Особливості модернізації професійної освіти в Україні на основі компетентнісного підходу розглянуто Ю. Сухарніковим. Зазначено, що за компетентнісного підходу збільшується не просто обсяг знань, а сукупність умінь, навичок та досвіду в реальній дійсності, які потрібні для здійснення особистісно й соціально значущої продуктивної діяльності випускника вищого навчального закладу.

Компетентнісний підхід як навчально-методична основа забезпечення цілей, змісту і якості вищої освіти розглядається багатьма зарубіжними дослідниками, серед яких найбільш відомі Дж. Равен, Дж. Боуден, С. Маслач, М. Лейтер, Е. Шорт, Е. Тоффлер, Р. Уайт, А. Бермус, Р. Хайгерті, А. Мейх'ю та інші.

Тлумачення поняття «компетентнісний підхід» вітчизняними та зарубіжними науковцями представлено в таблиці 1.

Можливості і перспективи застосування компетентнісного підходу К. Хударковський розглядав з метою управління якістю освіти, а також встановлення взаємозв'язку між моделлю фахівця, принципами управління якістю освіти та якісною характеристикою особистості й положеннями Болонської декларації [16].

Таблиця 1

Поняття компетентнісного підходу в науково-педагогічній літературі

№	Автор	Трактування поняття «компетентнісний підхід»
1	2	3
1	Б. Авво	робота над набуттям і розширенням самостійного досвіду, розв'язання поставлених завдань, розвитком здібностей адаптуватися до будь-якої ситуації і знаходити раціональні рішення

2	Г. Селевко	«поступова переорієнтація домінуючої освітньої парадигми з переважаною трансляцією знань, формуванням навичок створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору»
3	Н. Нагорна	вміння розв'язувати проблеми, що виникають у пізнавальній, технологічній і психічній діяльності, у сферах етичних, соціальних, правових, професійних, особистих взаємовідносин
4	Г. Кашкар'юв	спрямований на реалізацію особистісно зорієнтованого навчання фахівця, формування його готовності та здатності ефективно здійснювати професійну діяльність у змінних умовах освітнього ринку
5	Д. Іванов	«один з тих підходів, у якому відбувається спроба внести особистісний смисл в освітній процес»
6	В. Горб	«навчання сконцентроване на вихідних результатах, а не на вхідних; ураховується переважно здатність виконання практичних завдань, але беруться до уваги і знання; навчання у виробничих умовах (принаймні частина навчання відбувається на робочому місці в умовах виробництва)»
7	В. Химинець	спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості
8	Н. Авдєєва	сукупність загальних положень, що визначають логіку освітнього процесу, зорієнтованого на розвиток системного комплексу обізнаності, умінь, смислових орієнтацій, адаптаційних можливостей, досвіду і способів перетворювальної діяльності з отриманням конкретного продукту
9	О. Лебедева	«сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, добору змісту освіти, організації освітнього процесу й оцінки освітніх результатів»
10	І. Фрумін	оновлення змісту освіти у відповідь на зміни соціально-економічної реальності
11	І. Матійків	підсилення практичної зорієнтованості освіти, підкреслення ролі досвіду, вміння практично реалізувати знання, встановлюючи підпорядкованість знань умінням та акцентування уваги на результатах освіти, розглядаючи їх не як суму засвоєних відомостей, а здатність людини розв'язувати життєві й професійні проблеми, діяти в різних проблемних ситуаціях
12	В. Болотов, В. Сериков	узагальнена умова здібності людини ефективно діяти за межами навчальних сюжетів і навчальних ситуацій
13	І. Зимня	«характеризується посиленням власне прагматичної, так і гуманістичної спрямованості освітнього процесу»
14	В. Байденко	«глибокі системні перетворення, що зачіпають викладання, зміст, оцінювання, освітні технології, зв'язки вищої освіти з іншими рівнями професійної освіти, введення ECTS та застосування Європейської структури кваліфікацій вищої освіти»

За словами Б. Авво, сутність запровадження компетентнісного підходу у вищій школі полягає в тому, що студенти працюють над набуттям і розширенням самостійного досвіду розв'язання поставлених завдань, розвивають здібності адаптуватися до будь-якої ситуації і знаходити раціональні рішення [1].

За визначенням С. Хазової, визначальними рисами компетентнісного підходу до підготовки фахівця можна вважати такі: загальна, соціальна та особистісна значущість знань, умінь, навичок, якостей та способів продуктивної діяльності; чітке визначення цілей професійно-особистісного удосконалення, які виражені в поведінкових та оцінювальних термінах; виявлення певних компетенцій, які також є цілями розвитку особистості; формування компетенцій як сукупності смислових орієнтацій, які ґрунтуються на досягненні національної та загальнолюдської культури; наявність чіткої системи критеріїв виміру, які можна обробляти за допомогою статистичних методів; надання педагогічної підтримки особистості, яка формується, та створення для неї «зони успіху»; індивідуалізація програми вибору стратегії для досягнення мети; створення ситуацій для комплексної перевірки умінь практичного застосування знань та надбання цінного життєвого досвіду; інтегративна характеристика особистості, пов'язана з її здатністю удосконалювати наявні знання, уміння та способи діяльності у процесі соціалізації та накопичення досвіду життєдіяльності [14].

Нормативно-правове регулювання запровадження компетентнісного підходу у вищу професійну освіту України регламентується Законом України «Про вищу освіту», наказами Міністерства освіти, молоді та спорту України «Про затвердження порядку проведення моніторингу підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції», «Про затвердження програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 роки», Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої комісії з підтримки Болонського процесу в Україні» та книгою нормативно-правових актів про організацію освіти у ВНЗ III-IV рівнів акредитації за редакцією М. Панова «Вища освіта».

На думку В. Кременя, проблема підготовки компетентних фахівців, розвинутих особистостей нині є досить актуальною,

особливо це стосується до країн, які реформують вищу школу з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти, використовуючи компетентнісний підхід [5].

Галузевими стандартами вищої освіти України запроваджується модель професійної компетентності фахівця, названа освітньо-кваліфікаційною характеристикою. Отже, компетентнісний підхід в освіті України запроваджується дефакто як обов'язковий на державному рівні. У Загальноєвропейських рекомендаціях зазначається, що сформовані компетенції використовуються за мірою необхідності в різних контекстах залежно від різних умов і потреб для здійснення різних видів діяльності [3].

У законодавстві України також можна знайти визначення компетентнісного підходу. У Наказі МОН молодьспорту України зазначається, що компетентнісний підхід включає в себе «визначення й формування в учнів компетентностей, що дають можливість особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які роблять внесок у розвиток якості суспільства та особистого успіху» [9].

На нашу думку, компетентнісний підхід – це підхід, який спрямовано на реалізацію особистісно зорієнтованого навчання майбутнього фахівця, формування його готовності та здатності ефективно здійснювати професійну діяльність відповідно до умов соціуму, вміння приймати самостійні рішення й брати на себе відповідальність, володіння необхідними комунікативними якостями та здатністю до самоосвіти і самовдосконалення, конкурентоспроможність на ринку праці.

Традиційна система освіти зосереджує основні зусилля на набутті знань, умінь і навичок, що формує знаннєвий підхід до навчання. Основний акцент при цьому приділяється самим знанням, залишаючи поза увагою те, для чого вони потрібні. Компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок в інноваційний простір формування й розвитку у студентів здатності до практичної діяльності і творчого застосування набутих знань і досвіду в різних ситуаціях, формуючи у випускника високу готовність до успішної діяльності в реальному житті. У такій схемі викладачі й студенти орієнтуються на особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи навчання, що вимагає від викладача зміни акцентів у навчально-виховній діяльності із інформаційного до організаційно-управлінського простору.

Зауважимо, що останнім часом активізувалися дослідження питання запровадження компетентнісного підходу в освіті. Все більше педагогів звертаються до ідей компетентнісного підходу як одного з провідних напрямів вдосконалення національної системи освіти.

Зважаючи на провідні ідеї компетентнісного підходу, можемо стверджувати, що вміє вчитися той студент, який: усвідомлює мету освітньої діяльності; мотивований до ефективної освітньої діяльності; уміє організувати свою освітню діяльність; вміє відібрати потрібні знання; працює за обґрунтованим планом, який веде до поставленої мети; уміє здійснювати моніторинг і самоконтроль освітньої діяльності; усвідомлює свою освітню діяльність і прагне до її вдосконалення.

Література

- 1. Авво Б. В.** Методологія компетентностного підходу в вищому освітанні [Електронний ресурс] / Б. В. Авво. – Режим доступу: www.emissia.org/offline/2005/978.htm.
- 2. Гавришак Г. Р.** Компетентність та ключові компетенції викладача ВНЗ / Г. Р. Гавришак / [матеріали регіонального науково-практичного семінару], (Професійні компетенції та компетентності вчителя, 28 – 29 листопада 2006 р.) – Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2006 – С. 31–32.
- 3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти:** вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 261 с.
- 4. Кодлюк Я. П.** Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх педагогів як пріоритет модернізації вищої освіти України. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) / Я. П. Кодлюк / [за заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 10–11.
- 5. Кремень В. Г.** Вступне слово президента АПН України / В. Г. Кремень // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : [матеріали методологічного семінару]. – К. : Педагогічна думка, 2009. – С. 3–4.
- 6. Кубенко І. М.** Що таке компетентність і як її розуміють в освіті / І. М. Кубенко // Додаток до електронного журналу «Теорія та методика управління освітою». – 2010. – № 1. – С. 13.
- 7. Локшина О. І.** Європейська довідкова система як інструмент запровадження компетентнісного підходу в освіту країн-членів Європейського Союзу / О. І. Локшина // Педагогіка і психологія: вісник АПН України. – 2007. – № 1. – С. 131–142.
- 8. Луговий В. І.** Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія: вісник АПН України – 2009. – № 2. – С. 14–27.
- 9. Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.2007 року № 800** «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітньої школи І-ІІІ

ступенів № 123 м. Харкова» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.mon.gov.ua/laws/MON_800_07.doc

10. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід до формування змісту середньої освіти: досвід зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) / [за заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 5–15.

11. Петровская Л. А. Компетентность в общении / Л. А. Петровская. – М., 1989. – 216 с.

12. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О. І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18.

13. Степко М. Ф. Компетентнісний підхід до організації підготовки фахівців, його розуміння і проблеми використання у вищій школі України / М. Ф. Степко // Педагогіка і психологія: вісник АПН України. – 2009. – № 2. – С. 44–50.

14. Хазова С. А. Показатели конкурентноспособности как критерии профессиональной компетентности специалистов по физической культуре и спорту [Электронный ресурс] / С. А. Хазова. – Режим доступа: <http://www.adygnet.ru/konfer/konfifk2006/soob/3/3Nazova.htm>

15. Хомський Н. Аспекти теорії синтаксиса / Н. Хомський. – М., 1972. – 259 с.

16. Хударковський К. І. Компетентнісний підхід як основа стратегії управління якістю освіти / К. І. Хударковський, А. І. Комишан // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2007. – № 16. – С. 44–50.

17. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской // Отделение философии образования и теоретической педагогики РАО. – Центр «Эйдос». – Режим доступа: www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm; <http://www.eidos.ru/news/compet.html>.

18. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). – Strategy Paper on Key Competencies. – An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). – 279 p.

УДК 371

Т. С. Сулима,
аспірант,

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України

ГАЛУЗЕВІ СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ НОВОГО ПОКОЛІННЯ – ЗАПОРУКА ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНО КОМПЕТЕНТНОГО ФАХІВЦЯ

У статті розкрито особливості розроблення галузевих стандартів вищої освіти на засадах компетентнісного підходу на прикладі підготовки педагогів професійного навчання будівельного профілю.

Ключові слова: галузевий стандарт вищої освіти, компетентнісний підхід, компетентність, компетенції, педагог професійного навчання.